

Ge industrin en helt ny kapitalkostym!

1980 låg industrins produktion på en nivå 2 procent under nivån fem år tidigare, 1975. Den privata konsumtionen låg däremot 5 procent över nivån 1975 och den offentliga konsumtionen 18 procent högre. Detta konstateras i en nyligen avslutad studie, ”Industrin inför 80-talet”, utarbetad av en grupp ekonomer (Bo Carlsson, Johan Örtengren, Petra Lantz, Tomas Pousette, Lars Jagrén och Fredrik Bergholm) vid Industriens Utredningsinstitut (IUI).

Dessa siffror för den svenska ekonomin har skapats till ackompanjemang av svällande underskott i vår utrikeshandel och i vår offentliga budget. Såvida inte en snabb och rätt sammansatt tillväxt kommer till stånd, svävar ett hotande inflationsspöke över den svenska ekonomin som ytterligare på-bröd. Detta gör att vi talar om ekonomisk kris.

Hur klarar vi oss ur denna kris med tillväxten på en acceptabel nivå? Till livräddare utses svensk industri. Det är väldigt viktigt att göra det svåra problemet så enkelt och begripligt som möjligt. Det är bra om man kan hitta en variabel att peka på! Har svensk industri inte investerat tillräckligt? En uppgift IUI-forskarna har tagit på sig har varit att få någorlunda konkreta besked på just denna fråga.

Svaret är inte självklart och inte enkelt, men det är annorlunda och däri ligger – tror jag – det viktigaste budskapet. Det gäller att se problemet rätt för att förstå det. Två viktiga sidor av investeringsproblemet är vad en investering egentligen är och var den bör sättas in. Först när vi har kommit så långt, blir frågan hur stor investeringen bör vara. Vi ska finna att denna tredje fråga är mycket mindre intressant.

Industriella tjänster

Det moderna företaget liknas ofta i läroböcker, tidningar och TV vid en fabrik. Ingenting kan vara mer vilseledande. Svensk industri är en betydande producent av industriella tjänster. I ena delen av produktionen handlar det om att skapa och konstruera nya produkter och i den andra om att se till att produktionen når rätt köpare. I flera av våra storföretag är dessa båda verksamheter en större del av produktionen än det som kommer däremellan. En produkts värde beror i många fall mer på att den finner rätt köpare än att den produceras. Detta är resultatet av en utveckling som gått allt snabbare under efterkrigstiden. Självfallet avspeglas detta även i investeringsverksamheten.

Vi har inte storleksordningarna helt klara för oss, men vi vet att hårdvaruinvesteringarna i maskiner och anläggningar – det traditionella investeringsbegreppet – börjar bli av allt mer underordnad betydelse. Bl a har forsknings- och utvecklingsinvesteringarna expanderat kraftigt under 70-talet. Det visar sig nu (med en viss reservation för skatteavdragens snedvridande effekter på statistiken) att svensk verkstadsindustri hör till de mest forskningsintensiva i världen, fullt i klass med amerikansk industri. Marknadsinvesteringarnas omfattning och tillväxt kan vi nu inte kvantifiera, företagen har faktiskt själva inte så bra statistisk kontroll över storleken på sina satsningar här. Men vad vi kan observera indirekt talar sitt tydliga språk. En av de pelare som bär upp svensk storindustri – och därmed flera led bakåt av underleverantörer – är en stor internationell marknadsorganisation, ofta med vissa av

produktionens senare led när utlandsmarknaden. Många verk- stadsföretag rapporterar i intervjuerna i ”Industrin inför 80-talet” att tack vare denna internationella marknadsorganisation spelar den inhemska marknadens ”litenhet” inte så stor roll.

Jag vågar en gissning att marknadsinvesteringarna är större i omfattning än FoU-investeringarna.

Vi kan illustrera med att svensk industri 1978 hade minst 55 000 personer sysselsatt i utländska försäljningsbolag eller 6 procent av industrissysselsättningen i Sverige. Denna siffra har ökat från 22 000 personer 1965 (2 procent). Den statistik vi har visar att maskin- och anläggningsinvesteringarna sjunkit som en andel av produktionsvärdet i industrin, lägger vi till FoU-investeringarna, så har kvoten hållit sig nästan konstant i hela tillverkningsindustrin mellan 1965 och 1980. I verkstadsindustrin exklusive varv har samma kvot stigit. På denna grund kan vi alltså inte tala om en bristande investeringsvilja i industrin.

Vi kan också från andra IUI-studier komplettera bilden med att hög ingenjörstäthet och höga FoU-investeringar kännetecknar de industrier som växer via export från svensk botten. Enbart omfattande hårdvarukapital per anställd är ett negativt tecken; kombinerat med höga andelar yrkesarbetare och hög ingenjörstäthet förbättras bilden. Men nästan alla statistiska signaler pekar mot betydelsen av industriellt kunnande i olika former som den typ av kapitaluppbyggnad man bör satsa på. Detta ger en ny dimension åt investeringsbegreppet. Hittills kan man inte säga att svensk industri halkat efter vad gäller att bygga upp och tillvarata industriellt kunnande. Vad man möjligen kan ifrågasätta är om samhällets satsningar på detta område varit tillräckliga eller haft rätt inriktning, jag talar då främst om skolsystemet.

Investeringarnas kvalitet

I ett viktigt avseende verkar dock kapitaltillväxten i industrin ha gått snett. Svensk industri tillsammans med finsk industri genomgick en inflations- och vinstboom åren 1973-75, koncentrerad till basindustrierna. Vinsterna följdes dels av en våldsam löneuppgång, dels av ett investeringsuppsving som förde upp svensk industris investeringar på en nivå långt över den i andra industriländer. Tyvärr ägde den i allt väsentligt rum i de industrier som sedan kommit att bli våra krisindustrier. Vi fick beröm för denna investeringsutveckling vid mitten av 70-talet, bl a av OECD. Idag kan man med fog ställa sig frågan om svensk industri inte skulle ha varit i betydligt bättre skick och balans utan dessa moderna anläggningar i fel branscher.

Tittar vi närmare på svensk industri och sorterar bort krisindustrierna, finner vi nämligen en frisk men alltför liten kärna av konkurrenskraftiga industrier. Kärnan är för liten för att klara svenska folkets och den svenska offentliga sektorns ambitioner att konsumera resurser. I denna friska kärna har, som nämnts, inte ens den traditionella investeringskvoten sjunkit nämnvärt. Lägger vi till FoU-investeringarna, har kvoten faktiskt vuxit. I verkstadsindustrin (exklusive varv) uppgick FoU-investeringarna 1979 till en storlek av nästan 90 procent av maskin- och anläggningsinvesteringarna.

Svensk verkstadsindustri uppvisar, enligt en studie vid University of Sussex i England, en unikt bred kompetens vad gäller olika former av metallbearbetande produktion. Det visar sig i IUI:s studier att denna kompetens effektivt kunnat förenas med de nya teknologierna, särskilt elektronik, och även nya material. Även om kemiindustrins framtid som tillväxtmotor visat sig överdriven, finns inom svensk kemiindustri internationellt sett mycket avancerad

specialproduktion, särskilt inom läkemedel och finkemi. Sammantaget uppvisar svensk industri en bredd på sitt kunnande som är anmärkningsvärd och matchas endast av de stora industriländerna, det enda lilla land som därvidlag kan jämföras med Sverige är Schweiz.

Det är därför onödigt defaitistiskt att höra att vi behöver de krisindustrier som inte kan stå på egna ben för att över huvud taget uppnå någon form av balans och tillväxt i ekonomin. Den ståndpunkten är snarare felaktig och har aldrig tidigare fått vara någon del av den svenska politiken, modellen eller framtidssynen.

Om förutsättningarna i övrigt vore de rätta, borde denna kärna av frisk och konkurrenskraftig industri (85-90 procent av hela industrin mätt i sysselsättningstermer) mycket väl kunna växa och ta över den roll för vår ekonomiska balans och välfärd som basindustrierna tidigare haft. Men detta är inte så lätt så länge kvalificerade resurser, främst kvalificerad arbetskraft, både binds och dras till våra krisindustrier och till en betalning som ofta ligger över den i andra sektorer och detta med hjälp av skattepengar. Det är t o m möjligt – låt mig anföra det som en personlig markering – att det faktum att dessa industrier fått leva kvar – och därmed den politik som förts – hållit tillbaka tillväxten i den konkurrenskraftiga delen av industrin.

Tillväxt – hur?

Kontentan av det ovan sagda blir att tillväxten inte kan ske på annat sätt än att industrin växer in i en helt nystrukturerad KAPITALKOSTYM och tar av sig de plagg som tynger. Ingenting kan vara mer missvisande än att kalla detta att investera sig ur krisen. Den nya kostymen är ”lättare”. Tillväxten kommer förmodligen att ske till en sjunkande investeringskvot i medeltal om vi ser till maskiner och anläggningar. Men den viktigaste frågan är vad som bestämmer tillväxtbesluten i företagen. Då gör vi klokast i att glömma investeringarna. De utgör ett mellanled (medel), det handlar om var förutsättningarna för uthållig (inte statsunderstödd) expansion finns, dvs om var lönsamheten finns. Då är vi inne på ett betydligt mer komplicerat problem. Det korrekta sättet är att formulera problemet i termer av priser och kostnader och hur dessa motsvaras av en kompetens i företagen. Det är så man kalkylerar i företagen. I ”Industrin inför 80-talet” konstateras att även för den ”friska” delen av svensk industri är de internationella efterfrågeförutsättningarna inte de allra bästa. Få ser framför sig en världshandelstillväxt på över 5 procent per år under 80-talet. Även om oljepriserna ligger stilla just nu kan överraskande prischocker plötsligt inträffa och, liksom tidigare, störa världshandeln. Svensk verkstadsindustri ligger dessutom tungt förankrad i just investeringsvaruproduktion som är starkt beroende av den ekonomiska tillväxten i industriländerna.

Den internationella efterfrågetillväxten kommer därför förmodligen inte i sig att ge en tillräcklig efterfrågeskjuts för att ”icke krisindustrier” snabbt skall fylla ut produktions- och exportfall från avvecklade produktion vid bibehållen ekonomisk tillväxt. För detta krävs en prisstruktur framför allt på arbetsmarknaden som dels skapar höjda vinster och som gör det lönsammare att satsa och återinvestera höga vinster i rätt industrier, dels både stimulerar och tvingar till rörlighet på arbetsmarknaden. Om denna förändring kommer till stånd, kommer förmodligen inte investeringskvoten vad gäller maskin- och anläggningsinvesteringar att höjas i någon betydande mån. Skattestimulans av hårdvaruinvesteringar kommer snarare att stimulera till fel inriktning av kapitaluppbyggnaden. Kommer vinsterna till stånd, kommer investeringsinriktningen förmodligen att sköta sig själv men först måste ett antal saker inträffa:

Den friska delen av industrin har en förhållandevis gynnsam lönsamhet. Vi kan dessutom peka på en ganska stor grupp exklusiva företag som spänner över ett brett kompetensområde som har unika möjligheter till expansion och framgång både i Sverige och internationellt. Sverige är i detta avseende ett mycket lyckligt lottat litet land. På detta område har vi inte anledning att gå omkring och vara pessimistiska. Det är organisationen av ekonomin som bör ses över.

Det första som måste hända är att denna industri kan rekrytera yrkesskicklig arbetskraft utan löneinflationistiska effekter som förstör företagens kalkyler för tillväxt. Detta är delvis en fråga om tillgång på yrkesskicklig arbetskraft, men framför allt en fråga om att den inte sitter fastlåst någon annanstans med hjälp av subventioner och att ekonomiska incitament till rörelse skapas. Det finns många okonventionella lösningar här. Skattefria flyttbonus till var och en som bytt till ett jobb i rätt industri är en möjlighet. Det viktigaste politiska problemet för samhället blir förmodligen att acceptera den förskjutning i den privata förmögenhetstillväxten och den ojämna inkomstfördelning som följer med varje framgångsrik omstrukturering av svensk industri. Poängen måste vara att människor ska bli rika på att satsa sin kompetens i industrin – inte på annat sätt, vilket varit fallet i hög grad under 70-talet.

Därmed tror jag personligen inte att svensk ekonomi kan komma ur sin kris med tillväxten i behåll utan att man accepterar en betydande privat förmögenhetstillväxt hos dem som satsar sitt sparande och sitt kunnande i industrin. Om det blir andra som med andra krafter hjälp lyckas pröva en annan ekonomisk politisk lösning, blir det förmodligen endast ekonomerna som får något utbyte, nämligen nöjet att studera hur det kom sig att svensk industris och svensk ekonomis exceptionella 100-åriga produktionstillväxttrend permanent bröts.

SKRIBENT: Gunnar Eliasson